

Received	Reviewed	Published	Doi Number
20.05.2017	28.05.2017	30.06.2017	10.18298/ijlet.1772

**THE MAIN PROBLEMS ENCOUNTERED IN THE TEACHING OF
TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE IN SECONDARY EDUCATION**

Kemal EROL¹ – Fethi DEMİR²

ABSTRACT

In educational institutions in Turkey, the language and the literature are taught by the changing approaches such as traditional, behavioral and constructivist method. That a positive result hasn't been gotten yet at the desired level in the teaching of Turkish language and literature, is because of three main reasons. The first of these is non-continuity and usability programs, the second is non-qualified teachers and insufficient teaching principles and methods; and the third is the environment in which teaching takes place; so insufficient equipments, social, political, cultural and economic reasons. But the duty and the responsibility of removing these reasons belongs to teachers. The person who will carry out education and training in secondary education institutions, should master in many scientific fields close to literature such as language, culture and history in the first instance. The language examination and effective speaking skill are prior conditions of contemporary teacher model in literature history whereat teaching role in language and literature teaching in addition to close to cultural and artistic activities. The teaching of a language and a literature which improves aesthetics and conveys cultural values to receiver in concrete terms, is obligatory. Thus this study aims to investigate the main problems encountered while providing the instruction of Turkish language and literature; and bring the results to the attention of concerned with scientific evidence. The aim is to form the basis for how language and literature teaching should be done; to pioneer in removing the obstacles in front of development in language and literature teaching.

Key Words: Secondary Education, the Teaching of Turkish Language and Literature, the Education and Training Problems.

**ORTAÖĞRETİM TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ÖĞRETİMİNDE
KARŞILAŞILAN BAŞLICA SORUNLAR**

ÖZET

Dil, bir iletişim unsuru olduğu kadar aynı zamanda sosyal etkileşim aracıdır ve ögesi olduğu kültürün taşıyıcısı, edebiyatın da ifade vasıtasıdır. Öğretim kurumlarında dil ve edebiyat öğretimi geleneksel, davranışçı ve yapılandırıcı yöntem gibi değişen yaklaşımlarla gerçekleşmektedir. Edebiyat ise, dil ve diğer kültürel etkinlikler gibi insana özgü, sürekli ve yaygın bir etkinliktir; öteki kültür öğeleri ile etkileşim sonucu değişir. Edebiyat öğretimi de edebiyatın pek çok disiplinle ilişkisini içine alan çok yönlü bir öğretimdir. Günümüz Türk dili ve edebiyatı öğretiminde arzu edilen seviyede olumlu bir sonuç alınamamış olması iddiasına ilişkin genel olarak üç ana nedenden söz edilebilir. Bunlardan ilki, sürekliliği ve kullanılabilirliği güçlü olmayan programlardan gelen nedenlerdir. İkincisi, yetersiz yetişmişlik düzeyi itibarıyla öğretmenden ve öğretim ilke ve yöntemlerinden gelen nedenlerdir. Üçüncüsü ise öğretimin gerçekleştiği ortam; yani araç-gereç, sınıfsal hatta sosyal, siyasal, kültürel ve iktisadî koşulların oluşturduğu ortamdan gelen nedenlerdir. Ancak bu nedenlerin ortadan kalkmasında görev ve sorumluluğun ağırlıklı olarak yüklendiği taraf öğretmen olmaktadır. Ortaöğretim kurumlarında dil ve edebiyat öğretimini gerçekleştirecek öznenin başta dil, kültür ve tarih olmak üzere edebiyata yakın pek çok bilimsel alana hâkimiyeti kaçınılmazdır. Dil incelemesi, etkin konuşma yeteneği, kültürel ve sanatsal faaliyetlere yakınlığı yanında edebiyat tarihindeki yetkinliği çağdaş öğretmen modelinin dolayısıyla dil ve edebiyat öğretiminde öğretici rolünün ön koşullarıdır. Estetiği geliştirici ve kültürel değerlerin somut olarak alıcılara aktarıldığı bir dil ve edebiyat öğretimi zorunludur. Nitekim bu çalışma, ortaöğretim kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı öğretimi sağlanırken kazanımlarda karşılaşılan temel sorunları araştırmayı, sonuçları bilimsel verilerle ortaya koyarak ilgililerin dikkatine sunmayı hedeflemektedir. Amaç, dil ve edebiyat öğretiminin nasıl yapılması gerektiği noktasında temel oluşturmak; dil ve edebiyat öğretiminde gelişmenin önündeki engellerin ortadan kalkmasına önayak olmaktır.

Anahtar Kelimeler: Ortaöğretim, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi, Eğitim-öğretim Sorunları

¹ Doç. Dr. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, lameklare@gmail.com

²Yrd. Doç. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi, fethidimir@yyu.edu.tr

1. Giriş

Edebiyat sözcüğü, Arapça "edeb" kökünün çoğuludur. İslâmiyet öncesi Arap toplumunda "davet", "yemeğe davet" ve zamanla "fazilete davet" anlamlarında kullanılmıştır. Bu çerçevede sözcüğün "iyi terbiye, naziklik, usluluk, zariflik" gibi karşılıklarının da bulunduğunu; Türk edebiyatında Tanzimat'tan sonra kullanılmaya başlandığını belirten Ramazan Kaplan, bundan önceki dönemde edebiyat kavramıyla ilgili olarak "sözün daha zarif ve güzel söylenmesinin yollarını öğreten kurallar" manzumesi olarak "ilm-i edeb"; "edebiyatın nazım ve nesir düzeninde yazılmış eserleri" ifade eden "şiir ve inşa" gibi terimlerin kullanıldığını belirtir. Kaplan, aynı yazının devamında bu sözcüğün günümüzdeki anlamı ile ilk defa Şinasi (1826- 1871) ve Namık Kemal (1840-1888)'in yazılarında karşılaştığını da sözlerine ekler (Kaplan, 1998: 3). Edebiyat, edebiyat ürünleri, kültür ve yazarlık anlamlarında kullanılan Fransızca "littérature" sözcüğünün karşılığı olarak düşünülen "edebiyat", "1. Olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatı"; "2. Bir bilim kolunun türlü konuları üzerine yazılmış yazı ve eserlerin hepsi, literatür" (TDK, 2005) şeklinde tanımlanmaktadır.

Edebiyat, tarih boyunca içinde meydana geldiği toplumun duygu, düşünce, örf, inanç ve kültürel değerlerinin aynası ve taşıyıcısı görevini üstlenmiştir. Cemiyeti meydana getiren bireylerin ortak hafızasını oluşturan edebiyat, her zaman eğitim sistemlerinin en önemli disiplinlerinden biri olarak kabul görmüştür. Edebiyatın eğitim boyutu üzerinde önemle durulması da bu yüzdendir. "Dil ve edebiyat eğitimi, ait olduğu medeniyet ve kültür değerlerinin edebî eserler vasıtasıyla yeni nesillere aktarılmasını sağlar. Bundan dolayı her toplum, dil ve edebiyat eğitimini kendi kültürel temellerini, değişim ve gelişimini dikkate alan özgün bir bakış açısıyla yapılandırmaktadır" (TEDÖP, 2015:II). Doğan Aksan, konu ile ilgili bir çalışmada "sanatsal ve estetik kaygı ile üretilen her türlü sözlü ve yazılı ürün" olarak ifade ettiği edebiyatın dil ve kültür ile ilişkisi yanı sıra eğitim boyutu üzerinde de durmaktadır. Ona göre edebiyat, "söze dayanan yazılı ya da sözlü bütün sanatların hammaddesi dilden, dil eğitiminden soyutlanamayacak bir disiplindir" (Aksan, 2003: 12). Cahit Kavcar ise, "... aracı ve ortamı dil olan bir güzel sanat dalı" olarak tanımladığı bu kavramdan söz ederken, edebiyat eğitiminin "insanın kendisini, çevresini, doğayı ve dünyayı tanınması, daha sağlıklı bir biçimde değerlendirmesi ve duyarlılık kazanması için büyük önem taşıdığı(nı)" (Kavcar, 1994: 853) belirtir .

Yukarıdaki kavram tanımlarına göre ilgilendiği alan ne olursa olsun eğitim, her şeyden önce ve en genel anlamıyla bir "davranış değiştirme süreci"dir. Zira belli bir program dâhilinde bir eğitim sürecinden geçen bireyin davranışında bir önceki durumuna göre belirgin bir değişim olması beklenir. Keza bir eğitim programının öngördüğü öğretim süreci sonunda öğrenci davranışlarının değişimine ilişkin hedeflerin önceden belirtilmesi de bu yüzdendir. Öğrenci davranışlarında belli bir değişimi merkeze alan hedefler, hem öğretmenin yapacakları açısından hem de öğrencilerin yapmaları/uymaları lazım gelen görevler bakımından belirlenir. Çünkü öğretim süreci sonunda öğrenci davranışlarında hedeflenmiş değişimlerin gerçekleşip gerçekleşmemiş olması, önceden belirlenmiş sağlıklı bir eğitim programının varlığıyla da ilişkilidir (Tekin, 1996: 12). Eğitimin hedefleri ve bu hedeflere götürecek vasıtaların (öğretim elemanı, derslikler, sınıf öğrenci mevcudu, ders programı, öğretim yöntemleri, sınav sistemi, kütüphane, laboratuvar) bir bütün halinde çağın gereklerine uygun belirlenmesi, eğitime tabi tutulacak hedef kitleden iyi bir sonuç elde etmek bakımından önemlidir. Bilimsel disiplinler arasında özel olarak edebiyat öğretimi; bireyin evvela bir duygu veya düşünceyi, bir olay veya olguyu anlatma aracı olarak ele aldığı dili merkeze alır. Zira dil, bireyin tecrübe ve kazanımlarını sosyal çevresiyle paylaşmakta kullanabileceği en verimli iletişim

aracıdır. Dil, aynı zamanda insanın kişiliğinin gelişmesinde de etkilidir. Bu nedenle ana dili, bireyin eğitimini olumlu ya da olumsuz yönde etkileyen en önemli dinamiktir (Marshall 1994: 45). Dil eğitiminin öncelenmiş olması, bireyin okuduğunu anlama imkânını elde etmesi, yazılı edebî metinlere sevgiyle yaklaşması ve neticede edebiyat eğitiminden kolay ve üst seviyede bir verim alabilmesi gibi nedenlere dayanır. "Dil ve edebiyat eğitiminde temel hedef, bir şey bellemek ve öğrenciye bilgi yüklemek değil, dili sevdirmek, dilin düzgün kullanılmasını öğretmek ve güzel yazılardan hoşlanma duygusunu aşılmasıdır" (Kavcar, 1994: 853). Türk dili ve edebiyatı alanında yapılacak eğitimin temel hedefi, ortaöğretimden itibaren başlamak üzere gerekli bilgilere en güvenilir kaynaklardan ulaşabilmek; bilgiyi doğru anlamak ve değerlendirebilmek; dili geniş imkânlarından yararlanarak kullanabilme becerisini göstermek ve neticede şiir, hikâyeye, roman ve tiyatro gibi edebî türlerde özgün örnekler meydana getirebilme yeteneğini sergileyebilmektir.

Edebiyat eğitiminden amaç, yalnızca şair, yazar ve sosyal alanlarda sanatkar yetiştirmek değildir. Edebiyatın insana iyiyi, doğruyu, güzeli tanıma bağlamında sunduğu büyük imkânlar da vardır. Zira asıl amaç, iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin arasında muhakeme ve müzakere yapabilen, estetik duyarlılık taşıyan bir nesil yetiştirmektir. Cahit Kavcar'ın ifadesiyle edebiyat eğitiminden "Asıl beklenen, sözünü bilen, güzel konuşma ve düzgün yazma becerilerini kazanmış, davranış inceliğine ve güzellik duygusuna sahip insanlar yetişmesidir" (Kavcar, 1994: 30). Eğitimin kalitesi, "sosyal fayda" prensibi ekseninde bireye ve topluma kazandırdıkları ile ölçülür. Hedefleri de bu temelde belirlenmelidir. Oysa günümüzde Türk dili ve edebiyatı eğitiminin hedefleri, içeriği ve yöntemleri bakımından çok tutarlı, bütüncül ve faydacı olduğu söylenemez. Bunun önemli nedenlerinden biri de sıkça değişen siyasal iktidarların dile ve edebiyata siyaseten kendilerine uygun bir yön verme çabalarıdır. Nitekim ders kitaplarında yer alan yazar ve metinlerin sıkça değişmesi de bu yüzdendir. Ortak değerlerden uzak, fikir birliğinden yoksun bir neslin yetişmesinin arkasında da eğitimde yaşanan bu istikrarsızlık yer almaktadır. Oysa Millî kültüre gölge düşürmeden evrensel ilkelere ve insanî değerlere daha fazla yer verildikçe edebiyat eğitiminden geçecek bireyin özgüveni de aidiyetlerine bağlılığı da o nispette artacaktır. Birey, duygu ve düşüncelerini insan, toplum ve bilim üçgeninde yoğunlaştırmakta başarı kaydedecek, yeni ufuklar açacaktır. Bunun için eğitim çağındaki birey evvela kendini rahat ve özgür hissetmeli; insana ve topluma dair tespit ettiği temel hassasiyetleri hiç bir korku ve endişeye kapılmadan dile getirebilmelidir. Bireyin kendi başına edebî bir metni okuyup anlamasına, çeşitli meseleler hakkındaki görüş ve düşüncelerini inandırıcı ve etkileyici bir şekilde yazılı ve sözlü olarak aktarabilmesine hizmet etmeyen bir edebiyat eğitimi, başta insanı iskalamış olur. Bu durumda edebiyat tarihini, yerli ve yabancı şair ve yazarların biyografilerini; cümle yapıları, kelime türleri ve noktalama işaretleriyle birlikte bütün dil bilgisi kurallarını ezberletmiş olsa bile dil ve edebiyat eğitimi bireyi ansiklopedik bilgi aktarma anlayışından kurtaramayacağı için faydasızdır. Öğrenci, edindiği bilgiyi ezbere aktarabildiği ölçüde değil, yeri geldiğinde ihtiyaç duyduğu amaç doğrultusunda kullanabildiği ölçüde başarılı sayılır. Bu yaklaşımı dışlayan bir edebiyat eğitimi, bireyin kendini ifade etme prensibinden ve "sosyal fayda" ilkesinden mahrum kalacağı için hakikatte bir önem taşımaz.

2. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, araştırma sonucu elde edilen bilgiler ışığında Türk Dili ve Edebiyatı dersinin örgün eğitimde beklenen düzeyde olumlu sonuçlar vermesini engelleyen temel nedenleri belirlemek ve sorunun çözümüne ilişkin uzman görüşleri doğrultusunda önerilerde bulunmaktır.

3. Yöntem

Araştırma; Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Öğretim Programları ile buna bağlı hazırlanmış ders kitapları yanı sıra konu uzmanlarının araştırmalarına ilişkin çalışmaları inceleme, materyalleri değerlendirme yöntemi ve ilgili kaynakları tarama modeli kullanılarak yürütülmüştür.

4. Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersinde Karşılaşılan Sorunlar

4.1. Öğretim Programı (2015)

Ortaöğretim kavramı, örgün öğretim kurumlarında 15-18 yaş grubunu karşılamaktadır. "Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi Öğretim Programı"yla (TEDÖP) "Edebî metinler aracılığıyla öğrencilerin Türk edebiyatının ve kültürünün temel niteliklerini, önemli sanatkârlarını ve eserlerini tanımasını; Türk dilinin inceliklerini keşfetmelerini; anlama, anlatma ve eleştirel düşünme becerileri ile estetik zevk düzeylerini geliştirmelerini amaçlamaktadır (TEDÖP, 2015,2). 1957'de hazırlanan ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı programı, temelde değil ama teferruat üzerinde çeşitli değişiklikler yapılarak bugüne kadar gelmiştir. Öğrenci kitlesinin "okulda ve okul dışında planlanmış etkinlikler yoluyla sağlanan öğrenme yaşantıları düzeneği" olarak tanımlanan eğitim programının (Demirel, 1999: 5) uygulama sürecinde görülen sonuçları bakımından geliştirilmesi gerekebilir. Ancak bu durum, her zaman değişimden çok gelişmeye hizmet edecek şekilde varlık göstermemiştir. Zira eğitim sürecinden geçecek bireyin kazanması beklenen hedefler ile bu hedeflere ulaşılması için bireyin ne tür yaşantılar içine sokulması gerektiğini ifade eden eğitim durumları doğru tespit edilmezse bundan olumlu bir sonuç almak güçtür. Bu nedenle bireyin geçirdiği yaşantılar sonucu davranışlarında istenilen değişmelerin ne ölçüde olduğunu gösteren sınav durumları yanı sıra üç temel faktörü içeren eğitim programı uzman ekiplerce hazırlanmalıdır. Başta ders kitapları olmak üzere çeşitli materyallerle ele alınacak eğitim programı, insan kaynaklarıyla birlikte düşünülmelidir. Ders araçlarının sık aralıklarla değiştirilmesi, yarardan çok zarar verir. Ders kitaplarında yer alan seçme metinler ile bunların yazarları çeşitli dönemlerde değiştirilmiş; programda bazı konulara ideolojik kaygılarla daha fazla yer verilmiştir. Bazen de dersin yalnızca adının değiştirilmesiyle yetinilmiştir. Örneğin daha önce ayrı dersler olarak yürütülen "Türk Edebiyatı" ile "Dil ve Anlatım" dersleri, 2015 öğretim programında "Türk Dili ve Edebiyatı" dersi adı altında birleştirilmiştir. Kimi zaman Divan edebiyatına ağırlık verilirken, bazen de Tanzimat edebiyatı öne çıkarılmıştır. Ancak çok da değişmeyen bir yaklaşımdan söz edilecekse o da değerler eğitime verilen önemdir. 2005 "Türk Edebiyatı Dersi Öğretim Programının Genel Amaçları"nda değerlerle ilgili 4. maddede "Ulusal ve evrensel değerlerin sanat eseri olan edebî metinlerde zenginleşerek varlıklarını nasıl sürdürdüklerini kavratmak"; 6. maddede ise, "Toplumsal hayatın ve her türlü bireysel değerlerin edebî metinlerde nasıl yansıdığını belirlemek" (TEDÖP, 2005: 4-5)ten söz edilir. Edebiyat eğitimi bu kapsamda sanat zevkini aşlamayı, dilin metinde kazandığı anlamları kavratmayı; metni biçim ve içerik bakımından çözümlemeyi, verdiği mesajları tespit etmeyi, tematik açıdan yorumlama becerisini kazandırmayı amaçlar. Bu sanat eserleri, bireyin estetik zevkinin gelişmesine; tarihsel ve toplumsal değerleri sahiplenmesine hizmet eder. Edebiyat eğitimi, her şeyden önce bu bilincin kazanılmasında etkin rol alması bakımından önemlidir. Edebiyat eğitiminin en önemli basamağı ortaöğretim yıllarıdır. Bu süreçte işlenen edebiyat dersleri, öğrencinin hayata, sanata, insana ve topluma dair düşüncelerinin olgunlaşmasını sağlar. Öğrencilerin edebî metinler aracılığıyla mahallî ve yerli olandan evrensel olana dönük bilgi ve becerileri kazanmaları hedeflenir. Okutulan metinlerden hareketle öğrencilerin ulusal ve evrensel değerlerin farkına

varmaları sağlanır. Çeşitli yazarların görüş ve düşüncelerinden, söz ve sanatlarından, yaşantılarından, sorunlar karşısındaki tepkilerinden kesitler sunularak okuyucu hayata dair tecrübe edilmiş alanlarla buluşturulur (TEDÖP, 2005: 1).

2015 Öğretim Programında hedefin daha isabetli bir şekilde belirlenmesi için dil, edebiyat, sanat, edebî eser, edebî metin, edebiyat eğitimi gibi kavramların tanımlarına yer verilmiş, böylece edebiyat eğitiminin hedefleri daha net belirlenmeye çalışılmıştır. Programa göre güzel sanatların bir dalı olarak edebiyat, insanlığın ilk dönemlerinden beri her yerde ve zamanda varlığını sürdürmüştür, insana özgü vazgeçilmez bir ihtiyacı karşılamıştır. Bunun yanında dille gerçekleşen güzel sanat ürünü edebî eserlerin özgünlüğü, tarihî ve kültürel olanla yakın ilişkisine dayanır. Sanat ve kültür etkinliklerinin iç içe girdiği bir alanda oluşan edebî metin ise, sağlam bir dil çalışmasının ürünüdür. Nitekim dil, kültür ve sanat alanlarının hem yapıcısı hem de ifade aracıdır. MEB Talim Terbiye Kurulu Başkanlığının 2015'te hazırladığı Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı dersi öğretim programında edebiyat eğitiminin birinci derecede dil eksenli bir önem kazandığından söz edilir. Bu programa göre "Edebiyatın malzemesi dildir. Dil, insanların sadece düşüncelerini dile getirmede kullandığı bir araç değil, aynı zamanda düşünceyi oluşturan ve geliştiren bir zemin, yani "düşüncenin evi"dir. Dilin sınırları düşüncenin sınırlarını da belirler. Edebî metinler dilin imkânları içinde ortaya çıkar. Bir dilin incelikleri edebiyat eserleriyle somut ürünlere dönüşür. Bu yüzden edebiyat eğitimi dönemler, akımlar, edebiyat kavramları, şairler ve yazarlar hakkında bilgilerin aktarılmasından ibaret olarak görmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Edebiyat eğitimi, edebiyatla ilgili bilgilerin yanı sıra öğrencilerin dilin inceliklerini keşfedecekleri, dil bilincini ve becerilerini geliştirecekleri bir zemindir. Bu bilincin ve becerilerin geliştirilmesi için öğrencilerin edebiyatla temasının okuyucu rolüyle sınırlanmaması; yazma, dinleme ve konuşma yoluyla dil ve edebiyat bilgilerini hayatlarında kullanmaları önemlidir" (TEDÖP, 2015:4). Kültürel değerler, hayatın gerçekliği içinde edebî metinlere yansiyarak sanat eseri hüviyetiyle somutlaşır. Edebiyat eğitimi, edebî metinlere sinmiş kültürel değerleri ve millî hassasiyetleri sezdirmeyi önemser.

Dil ve edebiyat eğitimi birbirinden ayrı düşünülemez kadar yakın ilişki içindedir. "Edebiyat, dil ile oluşturulan bir sanattır. Heykeltıraşlıkta taşın, resimde boyanın, müzikte sesin yeri ne ise, edebiyatta da dilin yeri odur. Fakat dil, taş ve boya gibi cansız bir nesne değil; toplumla birlikte yaşayan, değişen canlı bir varlık; toplumun oluşturduğu kültür mirasının önemli bir parçasıdır. Toplumdaki değişim ve dönüşümler edebiyat ve dil üzerinde eş zamanlı etkiler bırakır. Dil ve edebiyattaki değişim genellikle bir arada gerçekleşir. Bu açıdan edebiyat eğitimi dil eğitiminden ayrı düşünülemez" (TEDÖP, 2015: 1). Ortaöğretimde dil ve edebiyat eğitiminin en önemli hedeflerinden birisi, öğrenciye, duygu ve düşüncelerini yazılı ve sözlü olarak edebî bir şekilde sunabilme yeteneğini kazandırmaktır. Zira bireyin kendini ifade etme becerisi ve alışkanlığı, medenî bir insan olabilmenin en temel şartlarındadır. Ortaöğretimdeki dil ve edebiyat eğitimi, öğrencilerin ilköğretimde edindikleri anlama ve anlatma becerilerinin üzerine inşa edilir. Öğrencilerin bu süreçte kazandıkları dil becerileri ve estetik zevk düzeyleri, edebiyatın temel kavramlarını tanımlarını amaçlamaktadır. Ünitelerde geçen metin türlerine yönelik anlama, çözümleme ve eleştirel okuma çalışmaları okuma becerilerini; ilgili metin türlerinde yapılacak yazma, konuşma ve dinleme çalışmaları ise yazma ve sözlü iletişim becerilerini geliştirmeyi hedeflemektedir (TEDÖP, 2015: 6).

Eğitim programları, genel olarak çağın gerektirdiği bilgi, beceri, tutum davranışı kazanmasını, öğrenmeye açık, öz güven ve sorumluluk sahibi, sağlıklı ve mutlu bireyler yetişmesini amaçlamaktadır. 2015 Türk Dili ve Edebiyatı eğitimi programında "Türk Dili ve Edebiyatına Giriş",

“Okuma”, “Yazma” ve “Sözlü İletişim” olmak üzere dört temel kazanım alanı belirlenmiştir. Türk Dili ve Edebiyatı öğretiminde karşılaşılan sorunlar da bu alanlarda yoğunlaşmaktadır.

Programda yer alan kazanım alanları ve kazanımların dağılımı tablosu şu şekildedir:

Kazanımlar		Kazanım Sayısı
Türk Dili ve Edebiyatına Giriş		9
Okuma	Metni Anlama ve Çözümleme	27
	Eleştirel Okuma	13
Yazma		21
Sözlü İletişim	Konuşma	17
	Dinleme	9
Toplam		96

Bu tabloda yer alan “Türk Dili ve Edebiyatına Giriş” kazanımları, lise I. sınıf öğrencilerin daha zor ve karmaşık konularla karşılaşmadan önce sahip olmaları gereken temel dil ve edebiyat bilgilerini almayı hedefler. Edebiyatın diğer bilim ve sanat dallarıyla ilişkisi bu sıralarda sezdirilir. Yine Türkçenin temel nitelikleri, tarihsel gelişimi ve dünya dilleri arasındaki yeri; dil ve kültür ilişkisi; Türkçede edebî metinlerin özellikleri; dil ve kültür ilişkisi; Türkçenin temel nitelikleri ve kaynakları, tarihsel gelişimi ve dünya dilleri arasındaki yeri gibi konulara yer verilir. Bu aşamada öğrencilerin Türk dili ve edebiyatı dersine dönük temel bir bakış açısı kazanmaları hedeflenir. Mevcut alt yapının, daha sonra devam eden “Okuma”, “Yazma” ve “Sözlü İletişim” kazanımlarına dair konuların anlaşılmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir. Bu kazanım alanları ile öğrencilerin evvela her metin türünün kendi içinde konu, dil ve anlatım özelliği bakımından sistematik bir yapıya dayandığı bilgisi aktarılır. “Metni Anlama ve Çözümleme” ile “Eleştirel Okuma” şeklinde iki başlık altında gruplandırılan okuma kazanımları metnin tür özelliklerini, konusunu, temasını, açık ve kapalı iletilerini; yazarın düşünce dünyası ve dönemin tarihsel ve toplumsal özellikleriyle ilişkisi yanı sıra bütünlüklü olarak sanatsal ve düşünsel bakımdan analizi amaçlanır. Yazma kazanımlarında ise, öğrencilere okuma ile kazanılan bilgi ve birikimlerin uygulama yoluyla pekiştirilmesine fırsat tanınır. Burada “hazırlık, planlama, taslak metin oluşturma, metni düzeltme ve geliştirme, yazılan metni paylaşma” gibi planlı yazma sürecinin temel aşamaları sınıf içi uygulama temelli bir tecrübeden geçilir. “Sözlü İletişim” kazanımlarına gelince burada da öğrencilerin sağlıklı dinleme ve düzgün konuşma becerilerinin geliştirilmesi hedeflenir. Amaç, dinlediğini doğru ve eksiksiz anlama ile mevcut edinimlerini kullanarak konuya eleştirel yaklaşabilmektir. Bu basamağın bir sonraki adımı da öğrencinin konuşma becerisinin geliştirilmesidir.

Öğrencilerin Fen Liseleri, Anadolu liseleri ve üniversitelere yerleşme sınavlarına hazırlanırken kendilerinden istenen çoktan seçmeli sınav yöntemine (test sistemi) uygun çalışmaları, sürekli test çözmeye yönelmeleri, beraberlerinde duygu dünyalarının da monotonlaşmasına, düşüncelerinin de kuru, donuk ve anlamsızlaşmasına zemin hazırlamaktadır (Poyrazoğlu, 1986:52). Bu durum, öğrencinin muhayyilesini, muhakeme gücünü ve müzakere yapma becerisini de olumsuz etkiler.

4.2. Ders Programı

Milli Eğitim Bakanlığı'nın ilgili kurumlarınca belirlenen ders müfredatlarının amaç, ilke ve yöntemine ilişkin önemli yeterlilikleri bulunmaktadır. Gerek öğretimin metinlere dayandırılarak çağdaş sanat eserleriyle ilişkinin kurulması ve gerekse yerli ve yabancı seçkin eserlerden örneklerin okutulması yanında sanatçıların farklı yönlerinin ele alınıp işlenmesi, onların bilgi birikim ve tecrübelerinden yararlanma yoluna gidilmesi önemli ilkelere aittir. Ancak öğretim programı ders konularının müfredattaki ağırlığı bakımından incelendiğinde benzer olumlu şeyler söylemek güçtür. Türk dili ve edebiyatı dersleri okuma, yazma, sözlü iletişim ve dil bilgisi çalışmaları gibi birbirini destekleyen farklı ana başlıklarda yürütülmektedir. Programdaki konu alanları ve sıralaması yeterli olmakla birlikte teorik bilgilerin uygulamaya sokulması safhasında çıkan aksaklıklar, hedeflere yeterince ulaşamadığını göstermektedir. Lise I. sınıfın I. döneminde "Türk Dili ve Edebiyatına Giriş"te dersin metin odaklı veriliyor olması yararlıdır. Bu kapsamda dil-kültür ilişkisini yansıtan bir metin, Türkçenin tarihî gelişimiyle ilgili bir metin; bilim ve sanatın doğası, amaç ve yöntemleri bakımından karşılaştırmaya yönelik metinler; edebiyatın güzel sanatlar içerisindeki yeriyle ilgili bir metin, edebiyatın bilim dallarıyla ilişkisini yansıtan bir metin, metni edebî yapan özelliklerle ilgili bir metin, edebî türlerin ortaya çıkıp çeşitlenmesinde etkili olan unsurlarla ilgili bir metin ve Türk edebiyatının dönemleriyle ilgili bir başka metin olmak üzere her biri farklı bir ayrıntıyı hedefleyen en az sekiz metin yer almaktadır. "Okuma" başlığı altında yer alan metinler üzerinde "Türk Dili ve Edebiyatına Giriş" kazanımlarını gerçekleştirmeye yönelik verilen çalışmaların yanı sıra türün özelliklerini yansıtan iki farklı metne ve ses bilgisi ile ek-kök meselesini yansıtan başka metinlere de yer verilmektedir.

Programda görülen bütün bu nitelikli ilkelere rağmen öğrenciden beklenen başarının yeterli düzeyde olduğu söylenemez. Bunun da sebepsiz olduğunu düşünmek mümkün değildir. Burada dikkati çeken sorun programda değil, programın uygulanması safhasında yaşanan dış müdahalelerdedir. Bu bağlamda "Edebiyat programlarının hazırlanmasında herhalde edebiyatı sanatın bütünü içinde, daha geniş anlamda kültürün bütünü içinde görmenin bir yararı vardır" (Aytur, 1986: 75). Sanat ve kültür eksenli bir yaklaşım, edebiyatı siyaset ve ideolojinin de güdümünden uzak tutması bakımından önemli ve gereklidir. Bir başka sebep de programda ayrılan ders saat sayısının azlığı ile uygulama sırasında alıştırma ve örnekleme yaşanan yetersizliklerdir. Ortaöğretim Türk dili ve edebiyatı programını ve öğrencilerin dersle ilgili durumlarını değerlendiren öğretmenlerin görüşlerini dayanak alan bir araştırmanın sonuçlarına göre öğretmenlerin %70.9'u Türk dili ve edebiyatı dersi için tanınan sürenin bu dersin hedeflerini gerçekleştirmede kısmen yeterli olduğunu belirtirken; %23.6'sı da bu sürenin yeterli olmadığı görüşündedir (Oral; Aşılıoğlu, 2000:34). Söz konusu araştırmanın yapıldığı tarihin üzerinden uzun yıllar geçmiş olmasına rağmen bugün mevcut sonucun bundan çok da farklı olduğu söylenemez. Son öğretim programında "Türk Dili ve Edebiyatına Giriş" başlığına bir de "Yazma" ve "Sözlü İletişim" başlıklarında işlenen konuların da eklendiğini düşünürsek sorunun büyüklüğü daha iyi anlaşılacaktır. Öğrenci, kendisine az zamanda verilen çok bilgiyi sindirmekte zorlandığı için doğal olarak bunu kullanma becerisini de gösteremeyecektir. Nitekim öğrencilerden 9. sınıfta öğrendiği yazma aşamalarını dikkate alarak bir hikâye yazmaları istendiğinde ciddi bir başarısızlıkla karşılaşmaktadır. Zira aynı öğrencilerin çok büyük bir kısmının yalnızca lisede değil, yükseköğrenim sürecinde bile basit düzeyde de olsa anlatma, gösterme, diyalog ve iç konuşma tekniklerini de kullanarak olay, kişi, zaman ve mekân unsurları çerçevesinde bir hikâye kurgusunu ortaya koyamadıkları bilinmektedir. Öğrencinin sözlü iletişim konusunda da mekânı, hedef kitleyi, konuyu ve amacı dikkate alarak düzgün bir konuşma becerisini sergileyebildiğinden de söz etmek

güçtür. Sorunun dayandığı birkaç nedenden söz etmek mümkündür: Bunların başında dersin öneminin kavratılmamış olması ve derse karşı öğrenciye yeterli ilgi ve sevginin verilmemiş olması gelmektedir. Ayrıca derse ayrılan zamanın yetersizliği ile sınıf öğrenci mevcudunun çokluğu ve ders araç gereç, ortam ve kaynakların ihtiyacı karşılayacak düzey ve nitelikte olmayışı da buna eklenebilecek başka nedenleri oluşturmaktadır.

4.3. Ders Kitapları

Eğitimin, insanın kendisini ve çevresini tanımasını sağlamak gibi öncelikli temel bir işlevi vardır. Eğitim ile elde edilen bilginin birey için önemi, evvela anlamlı olması yani hayatını kolaylaştırması ve iyileştirmesidir. Oysa bazı araştırma sonuçlarına göre Türk dili ve edebiyatı ders kitapları bu amaca hizmet etmekten uzaktır: "Türk dili ve edebiyatı programı ile kazandırılan bilgilerin öğrencilerin daha sonraki yaşamlarında az yararlı olduğunu belirten öğretmenler %80, hiç yararlı olmadığını belirtenler ise %9.1'dir (Oral; Aşlıoğlu, 2000:35). Bunun için ders kitapları ve içerdiği konulardan başlamak üzere eğitim sisteminin çağın gereklerine ve sosyal faydaya uygun olarak sürekli gözden geçirilmesi, kapsayıcı ve sürdürülebilir müdahalelerle yenilenmesi gerekir.

Lise 2. sınıfta, İslamiyet'in kabulünden önceki Türk edebiyatı, Halk edebiyatı ve Tanzimat sonrası edebiyat ile Dünya edebiyatı konularına yer verildiği belirtilir ancak hazırlanan ders kitaplarında konuların eski edebiyat ağırlıklı olduğu görülmektedir. Oysa konu ile ilgili yapılan kimi araştırmalara göre "Öğretmenlerin % 68.8'i Türk dili ve edebiyatı programının içeriği konusunda ağırlığın yeni Türk edebiyatında olmasını (özellikle Cumhuriyet dönemi), eski Türk edebiyatına kısmen (bilgi amacıyla) yer verilmesini önermektedir (Oral; Aşlıoğlu, 2000:35). Halk edebiyatı ile Tanzimat sonrası edebiyat tamamen İslamiyet öncesi dönemin gölgesinde kalmış; Dünya edebiyatı da bir örnekle geçiştirilmiştir. Bu durum, ders programı ile hazırlanan kaynakların tam örtüşmediğini göstermektedir. Lise 3. sınıf ders programında "1940-1980 döneminden alınan metinler farklı eğilimleri temsil eden (bireyin iç dünyasını esas alan, toplumcu gerçekçi, millî ve dinî duyarlılıkları yansıtan) hikâyelerden seçilir" (TEDÖP, 2015: 63) denilmektedir. Lise 4. sınıf ders programında da "1980 sonrası dönemden seçilen hikâyelerin farklı eğilimleri ve farklı anlatım tekniklerini yansıtmalarına dikkat edilir" (TEDÖP, 2015: 75) önerisi yer alır. Ancak açıkça söylemek gerekir ki sözü edilen sınıfların ders kitapları da bu açıklamalara uygun hazırlanmamıştır.

Ders kitaplarında işlenen konular, ülkenin tarihsel ve toplumsal olayları ile temel meselelerine işaret eden tematik mahiyette verilmek yerine kronolojik bir sıra ile verilmiştir. Burada önemli bir sorun aranmayabilir ancak okuma metinlerinin ülkenin ve toplumun gelişmesinin önünde engel teşkil eden sorunları yansıtması bakımından seçilmemiş olması bir eksikliklerdir. Örneğin metinlerde özgürlük, adalet, eşitlik, demokrasi, sevgi ve hoşgörünün insanlığa kazandırdığı birlikte yaşama sevinci ile şiddet, baskı ve yasaklamalarla insanları tek tipleştirme çabasının toplumda yarattığı korku ve güvensizliğin ağır sonuçlarına dikkat çekme çabası yoktur. Ayrıca öğrenciyi serbest düşünmeye ve özgün üretime sevk etme, ona ülkenin ve toplumun geleceğini ilgilendiren meselelerde mevcut uygulamalardan hareketle eleştirel yaklaşma konusunda imkân tanıyacak ders kitaplarının hazırlanmasına fırsat tanınmamaktadır. Araştırmalara göre lise "edebiyat öğretmenlerinin % 50.9'una göre, öğrenciler ders kitabı dışında diğer edebî metinlerden az yararlanmakta, % 42.7'sine göre ise, hiç yararlanmamaktadır" (Oral ve Aşlıoğlu, 2000:36). 1957 programının hazırlanmasının üzerinden on yıllar geçmiş ancak bu arada önemli eserler vermiş aydın kuşaklardan yetkinliğini kanıtlanmış yazarlar, yetişmiş ozanlar, 2005 programına dâhil edilmemiş, ders kitaplarına çeşitli önyargılarla sokulmak istenmemiştir. Aynı eksiklik 2015 programında da göze çarpmaktadır. Oysa dünya çapında

tanınan toplumcu/gerçekçi yazarlardan Yaşar Kemal, Rıfat Ilgaz, Orhan Kemal, Kemal Tahir, Samim Kocagöz, Bekir Yıldız, Necati Cumalı, Orhan Pamuk ve eserleri okutulabilir; bu yolla öğrenciler 20. yüzyılın ikinci yarısına ait sosyo ekonomik ve sosyo kültürel gerçeklerle buluşturulabilir.

4.3.1. Metin Seçimi

Edebiyat eğitimi metinlere dayalı yapılan bir etkinliktir. Bir metni anlama ve çözümlemenin ilk ve en önemli aşamalarından biri de metnin taşıdığı özellikler bakımından ait olduğu türü tespit etmektir. "Çünkü metin türleri, edebî geleneği nesilden nesile taşıyan, okur ve yazar arasında ortak beklentiler oluşturan formlardır. Metnin dili, muhtevası, yapısı, kompozisyonu büyük oranda metin türüne göre şekillenir" (TEDÖP, 2015:1). Keza edebiyat eleştirmenlerine ve konu uzmanlarına göre "metin türleri edebî gelenekteki değişimi değerlendirmek açısından önemlidir. Bu nedenle metin inceleme ve çözümlemeyi esas alan bir öğretim programının "tür merkezli" olması doğal karşılanmalıdır. "Tür merkezli edebiyat eğitimi, her türün kendine özgü niteliklerinin kolayca tespit edilmesini ve edebiyat incelemelerinde edebiyat dışı unsurlar yerine edebiyat estetiğini temel almayı sağlar" (2015:3). Aksi hâlde "klasik bir anlayış olarak edebiyat değerlendirmelerini çağlara göre yapmak toptancı bir bakış açısını -zorunlu olarak- davet eder. Bu yaklaşımda çağ ve dönem merkezli bakışlar/değerlendirmeler yapılırken; günümüzde edebî metinden hareketle yazarına, sosyal çevresine, döneme hâkim olan zihniyetlere ulaşma yöntemi oldukça sık kullanılmaktadır (TEDÖP, 2015:2).

Lise I. sınıflarda, düzyazı, nazım, vezin, kafiye, nazım şekilleri ve edebiyat türleri üstünde durulur. Öğrenciler bu metinleri anlamada pek güçlük çekmezler. Ancak bu durum Lise II. sınıf ders programı için geçerli değildir. Zira program destanlarla başlar. Daha sonra yer alan halk ve divan şiirinden örnekler kitabın en büyük bölümünü oluşturur. Aynı kitapta Batı edebiyatlarından alınan metinleri, Tanzimat edebiyatı ve 20. yüzyıl Türk edebiyatı sanatçılarından seçmeceler izlemektedir. Böyle bir program, gerçekten de öğrenci gücünü aşan bir ölçünün göstergesidir. Lise son sınıflar ders programı da Servet-i Fünun edebiyatı ile başlamaktadır. 20. yüzyıl Türk edebiyatı ile sürdürülen kitapta Batı edebiyatlarından seçilen örneklerle de yer verilmektedir. Burada problem daha çok dil merkezlidir. Servet-i Fünun dönemine ait seçilen metinlerin -Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin- dili divan metinlerinden daha yumuşak değildir. Oysa Osmanlıca eğitiminden geçmemiş öğrenciler için adı geçen yazarlara ait sade ve nispeten kolay anlaşılabilir metinler tercih edilebilirken buna imkân tanınmamıştır.

Edebiyat eğitimi metinlere dayalı bir öğretim olduğuna göre tarih öğretimi gibi yapılmamalıdır. Bu bağlamda ders kitaplarına seçilen metinlerin özelliği önemlidir. Metinler öğrencilerin okuyacakları, anlayarak çözümleyecekleri, üzerinde yorum yapacakları birer materyal konumundadır. Seçilen metinlerin çocuğa dersi sevdirep sevdirmedeği, onu motive edip etmediği konusunda nitelikli olmalıdır. Bu yönde rol oynayacak metinlerin azlığı/çokluğu, dersi verimli olmaktan çıkarmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin edebiyat derslerini zoraki bir şekilde dinledikleri yolunda öğretmenlerin gözlem ve görüşleri zaman zaman yetkilileri önlem almaya zorlamıştır. Nitekim konu ile ilgili görüşüne başvuru olan 110 edebiyat öğretmenin dâhil olduğu bir araştırmanın sonuçları da bunu doğrulamaktadır: "Öğretmenlerin %57.3'üne göre öğrencilerin Türk dili ve edebiyatı dersine ilgileri orta düzeyde ve %33.6'sına göre ise az düzeydedir. Öğretmenlerin %50.9'una göre, Türk dili ve edebiyatı programı ile öğrencilere dil ve edebiyat sevgisi orta düzeyde, %39.1'ine göre ise az düzeyde kazandırılmaktadır" (Oral ve Aşiloğlu, 2000:35). Burada seçilen metinlerin bir payı varsa araştırılmalı, ona göre metinler yeniden revize edilmelidir. Metin seçimi, öğrencileri okumaya, dinlemeye ve öğrenmeye sevk etmesi; edebiyat ve dil derslerinin amaçlarına yaklaştıracak şekilde yarar sağlaması

bakımından da önemlidir. Zira "Edebiyat öğretiminin amacı, öğrenciye şiir, roman, öykü, tiyatro, deneme gibi yazın türlerini sevdirmek, içlerinde bir güzellik duygusu yaratmak, mantıklı düşünmeye ve ana dilini doğru yazmaya yöneltmek olmalıdır" (Ural, 1986: 100). Aksi hâlde orta öğrenimini tamamlayan öğrencinin bugün olduğu gibi bir dilekçe veya mektup yazamayışından, sorunlarını doğru dürüst dile getiremeyişinden yakınmamız uzun yıllar devam edecektir.

4.4. Anadili Eğitimi, Okuma, Anlama, Konuşma, Yazma Sorunu

Dil ve edebiyat öğretimi, çok yönlü bir öğretim alanına sahiptir; yalnızca dil incelemesi ve konuşma eğitimiyle ilgili değil, gençlerin yetişmesinde önem arz eden çeşitli boyutlarıyla birlikte vardır. Aslında bir kurallar sisteminden ibaret olan dilbilgisi eğitimi de ortaöğretimde sorgulanması gereken bir başka alanı oluşturmaktadır. Çocuklara kurallı yazılı iletişim aracı olarak öğretilen dilbilgisi, aynı zamanda bir beceri ve alışkanlık kazandırma işidir. Dilbilgisi eğitimi, edebiyat öğretiminden önce gelen bir aşamadır ve metin odaklı bir etkinliktir. Ortaöğretim kurumlarında dilbilgisi derslerinin sık olmamakla birlikte bağımsız bir dersmiş gibi işlendiği bilinmektedir. Ancak bu dersin bağımsız bir ders olarak değil, okuma-anlama çalışmalarlarıyla birlikte metin üzerinde yürütülmesi, bilginin kalıcılığı bakımından gereklidir. Zira amaç dilbilgisel konu ve kuralları dersten ve bağlamdan kopuk, ayrı bir ders içinde belletmek/ezberletmek değil; dilsel becerilerin doğru ve güzel kullanılabilmesi adına söz konusu kuralların okuma-anlama-anlatma çalışmaları dâhilinde yürütülmesidir (Aslan, 2017:91). Dil, bir iletişim aracıdır; iyi öğrenilmezse yalnızca sosyal bilimlerde değil fen bilimleri ile ilişkisinde de bireyin başarısızlığına yol açar. Bu durumda öğrenci sadece Türkçe ders kitaplarını değil, fizik ve matematik kitaplarını da anlamakta güçlük çekecektir.

Dil eğitimi için çok okumak esastır. Metin okuma yöntemlerinden biri de yalnız gözle kavrayarak, hızla okumayı esas alan "sessiz okuma"dır. Bu beceriyi kazanmayan gençlerin ortaöğretimde olduğu gibi yükseköğretimde de başarısız olduğu görülmektedir. Zira hızla okuyup anlama ve öğrenme becerisinden yoksun birinin derslerini yetiştirmesi beklenemez. Ortaöğretimde başarısızlığın nedenlerinden biri olarak görülen hızlı okuma ve anlama becerisi kazandırılmamaktadır.

Emin Özdemir, orta öğretim sürecinde dil ve edebiyat öğreniminde yaşanan başarısızlığı eğitim programlarından gelen; öğretmenlerden gelen; araç gereç, sınıfsal ve siyasal boyutları da olan ortamdan gelen nedenler olmak üzere üç önemli kaynağa bağlamaktadır (Özdemir, 1986:102). Dil ve edebiyat kavramları soyuttur; tanımları dâhil bazı yönleri zihin olgunluğu gerektirdiği için daha sonra kavranır. Bu nedenle ortaokulda çocuklara roman, hikâye, şiir, anı gibi edebiyat türlerine ait tanımların ezberletilmesi doğru değildir. Bunun yerine çeşitli türlerden metinlerin okutulması yoluyla edebi türlerin özelliklerinin sezdirilmesi sağlanmalıdır. Bu bağlamda dil ve edebiyat öğretiminin en önemli boyutlarından biri de öğrencilerin sözlü ve yazılı anlatım becerilerini geliştirmektir. Emin Özdemir, konu ile ilgili bir değerlendirmesinde sözlü ve yazılı anlatım gücünü "Öğrencilerin duyduğunu, düşündüğünü, tasarladığını, gördüğünü, yaşadığını doğru ve tam olarak sözle, yazı ile anlatabilmeleri" sözleriyle ifade eder. Aynı yazının devamında aynı kavramların önemine de şu sözlerle değinir: "Eğer öğrenci söz ve yazı ile düşündüğünü, duyduğunu, tam eksiksizce, düzgün bir biçimde anlatamıyorsa, ister Yaşar Kemal'i okutalım ona, ister Ahmet Haşim'i okutalım, ister Fuzuli'yi havanda su dövüyoruz demektir. Amaç öğrencinin dili bütün boyutları ile güzel ve etkili bir biçimde kullanmasıdır" (Özdemir, 1986:101). Buna göre ortaöğretimde hem ezber yöntemini sürdürme alışkanlığının devam etmesi hem de öğrenciye sözlü ve yazılı anlatım becerisini kazandırma konusunda ciddi yetersizliklerin devam etmesi başarıyı engellemektedir. Bunlardan başka ortaöğretimde ayrıca bir uygulamalı konuşma dersinin olmaması, öğrencilerin yaşadığı konuşma

kusurları da katlanarak büyümesine neden olmaktadır. Kelimeleri doğru telaffuz edememe, sesleri birbirine karıştırma, tonlama ve vurgulamalarda sıkıntı yaşama, bir grup karşısında serbestçe konuşabilme alışkanlığından yoksun kalma gibi öğrencinin bir yığın yetersizliği bulunmaktadır. Erken dönem öğretim programlarında bunlar çözümlenmediği için sorun katlanarak üniversite sürecinde de devam etmektedir.

Bir başka önemli sorun ise, bütünsellik sorunudur yani dil ve edebiyat programları arasında bir bütünselliğin olmayışıdır. İlk ve ortaöğretim bir ölçüde birbirini tamamlayıcı çalışmalar bütünlüklü bir yapıyı oluşturmaktadır (Cemiloğlu, 2004: 34). Başka bir ifadeyle ilkokulda yaptırılan konuşma etkinlikleri, sözlü anlatım çalışmaları yanında dinleme ve okuma egzersizleri belli bir seviyede ortaokulda da devam ettirilir. Bu iki eğitim kademesi arasında belli ölçüde bir bütünleşmeden söz edilebilirken; liseye gelince durum değişir ve bütünsellik birdenbire bozulur. Bundan en fazla öğrencilerin dilsel eğitimi etkilenmiş olur.

Yazım kurallarına ilişkin verilmiş teorik bilgilerin uygulanması, çocukta yazı yazma sırasında bilgiyi doğru kullanma alışkanlığını gerektirir. Nitekim yazım yanlışları çoğu zaman öğrencinin konu hakkındaki bilgisizliğinden değil, bunu alışkanlık hâline getirmemiş olmasından kaynaklanmaktadır. Bir özel adı büyük harfle başlatmak, ayrı ya da bitişik yazılacak sözcükleri kuralına uygun yazmak, noktalama işaretlerini yerli yerinde kullanmaya alışmak böyle bir beceridir (Göğüş,1986:84). Anadili öğrenmenin yolu dinleme, anlama, konuşma, yazma gibi çeşitli alanlarda alınacak eğitimden geçer. Eğitim sürecinde dinleme ve okuma alışkanlığı gibi öğretilen kompozisyon bilgilerine uygun yazma becerileri de kazandırılmalıdır. "Bu eğitim mademki beceri kazandıracaktır, yöntemi "etkinlik" olur. Beceri dinleyerek, okuyarak kazanılmaz. Nişancılık becerisi, nasıl tüfek atılarak kazandırılıyorsa, okuma da okutularak, yazma da yazdırılarak öğretilir (Göğüş, 1986: 86). Ortaöğretimden gelen çocukların üniversitelerde yeterli bulunmadığı söylenir. Öğrencilerin bir araştırma yapamıyor, kaynaklardan topladıkları bilgileri derli toplu yazamıyor olmaları, bu söylentiye teyit etmektedir. Bu durum, edebiyat öğretmenlerinin, her biri ortalama 60-70 öğrencisi bulunan sınıfların yazma ödevlerini gözden geçirecek, öğrencilerin hatalarını gösterip öğrenmelerini sağlayacak bir zaman ve diğer imkânlarla sahip olmayışının bir sonucudur. Anadili eğitimi herhangi bir öğrenim kademesinde bitmeyerek yaşla ve sınıfla yükselerek üniversitelerde bile sürüp gitmesi de bu yüzdendir.

4.5. Yöntem Sorunu

Günümüzde dil ve edebiyat eğitimi alanında uygulanan yöntemler "davranışçı, bilişsel ve yapılandırıcı" olmak üzere üç ana yaklaşımı oluşturmaktadır. Davranışçı yaklaşımda dil diğer davranışlar gibi uyarıcı-tepki bağlamında çeşitli tekrar, taklit, ezberleme ve şartlandırma yoluyla öğretilir. Dil öğretim alanında yaygın olan bu yaklaşım, 1950'li yıllarda değişmeye başlamış, sonra öne çıkarılan "dil bir iletişim aracı olduğu" görüşü giderek kabul görmüştür. Bu görüş, dilin günlük hayatta iletişim kurma işlevine yönelik çalışmaları hızlandırmış ve günümüzde "Dil, sosyal etkileşim aracıdır" ilkesini hâkim kılan yapılandırıcı yöntemin vücut bulmasına kaynaklık etmiştir. Yapılandırıcı görüşe göre dil eğitimi, önce bireyin zihinsel, duygusal ve sosyal becerilerinin gelişimini gerekli görmektedir. Günümüzde de davranışçı yaklaşım terk edilerek dil eğitimi öğrenci merkezli yapılandırıcı yaklaşımla gerçekleştirilmektedir. Metin odaklı araştırma, inceleme, grup etkinlikleri gibi çeşitli görev ve proje aracılığıyla yürütülen bu öğretim yaklaşımında çoklu zekâ, öğrenci merkezli öğrenme, beyin temelli öğrenme, bireysel farklılıklara duyarlılık, sarmal ve tematik yaklaşım, beceri ve etkinlik yaklaşımı gibi modeller önem kazanmaktadır. Ancak eğitim sistemimizde

kullanılan bu yöntem doğru olmasına rağmen ne yazık ki pratikteki sonuçlarının beklenen düzeyde olduğu söylenemez.

Günümüzde dil ve edebiyat öğretiminde kullanılan başlıca yöntemlerin başında anlatma, not aldırma, soru-cevap ve çözümlene yöntemleri yer almaktadır. Oysa bunların dışında konunun anlaşılmasını kolaylaştıracak ve bilginin kalıcılığını sağlayacak başka yöntemler de vardır ve bunlar da ders etkinliği sırasında yeri geldikçe değerlendirilmelidir. Araştırma ve incelemeye dönük ödevler, grup çalışması, tartışma, dramatizasyon, okuma, yazdırma, sunum yapma gibi yöntemler işlenen konuya uygunluğu aranarak kullanılmalıdır. Öğretmen, bir tek yönteme bağlı ders işlemek yerine, gerektiğinde birbirini destekleyici çeşitli yöntemleri bir arada kullanarak dersi daha verimli hale getirebilir. Oysa konuyla ilgili yapılan araştırmalar, Türk dili ve edebiyatı dersinde öğretmenlerin %77.3'ü anlatma yöntemine "çok" düzeyde; %45.5'inin de tartışma yöntemine "orta" düzeyde yer verdikleri; diğer öğretim yöntemlerini ise neredeyse değerlendirmedikleri anlaşılmaktadır (Oral ve Aşılıoğlu, 2000:37). Kısacası dil ve edebiyat eğitiminde kullanılacak yöntem konusunda öğreticinin izleyeceği yol, öğrenciyi uzun süre dinleterek pasif konumda tutmak değil; konuşturarak, yaptırarak, derse katılımını sağlamak suretiyle aktif konuma çıkararak eğitim yapmak olmalıdır. Oysa ne yazık ki bu anlayış ve yaklaşımın ortaöğretim kurumlarında dil ve edebiyat dersleri yanı sıra diğer derslerde de yeterli şekilde uygulandığını söylemek güçtür.

4.6. Öğretmen Niteliği

Ortaöğretim kurumlarında öğrencilerin Türk dili ve edebiyatı dersindeki başarısını etkileyen temel faktörlerden biri de bu dersi verecek olan öğretim elemanlarıdır. Öğretim kurumlarında çalışan bazı öğretmenler ya zayıf insan ilişkileri, tutum ve davranışları bakımından; ya da pedagojik formasyon eksikliği açısından veya meslekî eğitim noksanlıkları yönünden yeterince faydalı olamamaktadırlar. Bu da eğitimde sorunun önemli bir parçası olarak yer almaktadır. Ruh ve beden sağlığı gibi öğreticinin ahlakî ve insanî değerler bakımından yeterli olması da önemlidir. Zira insan ilişkilerinde problem yaşayanların öğretmenlik mesleğinde başarılı olmaları beklenemez. Öğretmen yetiştiren kurumların böyle bir hassasiyetlerinin olup olmadığı tartışmalıdır. Pedagojik formasyon derslerinde lisans öğrenimi sırasında aceleyle getirilmeden diğer meslekî derslerle birlikte eğitim bilimleri öğrenimini de gören Eğitim Fakültesi öğrencilerinde ciddi bir sorun görülmemektedir. Ancak Öğretmen yetiştiren kurumlar olmaktan uzak Edebiyat Fakültesi öğrencileri için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Zira bu kurumlarda öğrencilere birer bilim adamı olacak şekilde bir bilim alanıyla ilgili öğretim yöntemi izletilir, sonra da yaz mevsiminde ya da uygun olmayan sıkışık bir dönemde kurs görür gibi formasyon derslerine tabi tutulur. Neticede bu öğrencilerden öğrenimini tamamlayanların yüzde 90'ı öğretmen olmaktadır. Eğitim Fakültesi öğrencileri gibi yüksek puanlar alarak öğretmen olmak için girmedikleri okuldan son safhada öğretmen olarak mezun olan bu kitlenin başka iş bulamadığı için öğretmenlik mesleğine atanmış olmaları, kaliteyi olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Bu kapsamda denilebilir ki yalnız bir edebiyat öğretmeni olmak ile iyi bir edebiyat öğretmeni olmak arasında fark vardır. Nitelikli edebiyat öğretmeni olmak, çok yönlü bir donanımı gerektirir. Bu donanım, önce insanî ve ahlakî nitelikler, sonra meslekî ve ilmî yeterlilikler olmak üzere öğreticinin iki cephesini ilgilendirir. Bu alanda sorumlu olan öğretmen, bilgiyi barındıran kaynaklar ile öğrenci arasında buluşmayı sağlayan bir köprü rolündedir. Bu rolünü yeterince oynayabilmesi için öğretmenin her şeyden önce insan sevgisi ve faydalı olma arzusuyla mücehhez olması gerekir. Sabırlı olmayı, öğrenci nezdinde saygı uyandırmayı bilmelidir. Öğretmenin bundan sonra yeterli ve doğru bir bilgi birikimi ve hazır bulunuşluluk düzeyine sahip olması önemlidir. Osmanlıca metinleri

çözecek, anlayacak düzeyde Osmanlıcaya hâkim olmalı; Türk edebiyatının bütün gelişmeleriyle birlikte dönemlerini incelemiş olmalı, bu dönemlere damgasını vuran edebî şahsiyet ve eserler hakkında bilgi sahibi olmalı; tartışma konusu olan sorunları bilmeli; edebî nevilere ve dilbilgisi kurallarına vakıf olmalı, Türkçeyi düzgün konuşabilmeli; iyi bir okuyucu sıfatıyla günübürlük gelişmeleri takip ederek kendini yenileyebilmelidir.

Günümüzde öyle edebiyat öğretmenleri vardır ki üniversitede aldığı ders notlarını lise sınıflarında öğrencilerine dikte ettirmekte, yazarlar hakkında 15'er, 20'şer sayfalık not yazdırmalar şeklinde ders işlemektedirler. Bu zihniyet ve böyle ders işleme yöntemi devam ettikçe en verimli eğitim programları da hazırlansa ve en nitelikli ders kitapları da yazılsa yine verilen eğitimden olumlu bir sonuç almak mümkün olmayacaktır. Oysa çok rahatlıkla denilebilir ki iyi bir öğretmen konuşmaktan çok öğrencilerini konuşturan, soru sorduran, çeşitli konularda tartıştırandır. Eğitimde demokratikleşmeyi, değerler eğitimi, toplumsal gerçekleri ve hayat becerilerini öne çıkaran öğretmen millî-tarihî duyarlılığı esas almış demektir (Aktaş, 2005; 33).

5. Çözüm ve Öneriler

1. Bazı araştırmaların sonuçlarına göre öğrencilerin Türk dili ve edebiyatı dersine karşı ilgileri düşüktür. Bu durum dikkate alınmalı; önce Türk dili ve edebiyatı eğitiminin önemi ve gereği öğrencilere kavratılmalıdır. Dersin programında belirlenen hedefler, öğrencilere yaşamlarını kolaylaştırmada fayda sağlayacak bilgiler içermelidir; program, bu nedenle gereksiz konulardan arındırılarak öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde düzenlenmelidir.

2. Türk dili ve edebiyatı programında belirlenen hedeflerin gerçekleştirilmesi için önce programın içeriğinin uygulanabilir, sürdürülebilir olması gerekir. Ders kitapları alan uzmanları ile eğitim bilimleri uzmanlarınca analizlerden elde edilen veriler kullanılarak hazırlanmalı; dersin içeriği de eğitimde çok seslilik ve çok görüşlülüğü esas alan bir kapsam ve nitelikte olmalıdır. Ders için tanınan süre, dersin içerdiği konu sayısı ve kapsam genişliğine uygun hale getirilmelidir. Öğretmenlerin tamamen ders kitabıyla sınırlandırılmaları yerine onlara kitaptaki benzer temaları işleyen başka yazarların eserlerini okuma ya da güncel edebî gelişmeler konusundaki bilgileri paylaşmada esneklik tanınmalıdır. Öğrenciye ders kitabındaki bilgilerle yetinmeleri yerine araştırma ve inceleme yoluyla kendi kendine bilgiye ulaşmanın yolu gösterilmelidir.

3. Öğretmen yetiştiren kurumlarda öğrenciler belki de haklı olarak, özellikle "Eski Türk Dili" adı verilen derslerde öğretilen lehçeleri, bu lehçelerden örnekleri ve ezberletilen bazı bilgileri meslek hayatında da kullanamayacağı için gereksiz hatta bir yük gibi görmektedirler. Bu dersin yerine Türkiye Türkçesine ağırlık verilerek öğretmen adaylarının bu alana yönlendirilmeleri sağlanmalı; ortaöğretimde yetiştirilecek öğrencilerin okuma, yazma, dinleme ve konuşma etkinlikleri ile dilbilgisi dersinde daha verimli olmalarını sağlayacak yöntemler geliştirilmelidir.

4. Öğrencilere okul alanı içerisinde gerek günlük, haftalık ders ödevlerini yapmaları ve gerekse genel kültür edinmeleri için kolay erişebilecekleri faydalı ucuz kitap, dergi ve gazete edinme imkânı sağlanmalı, bu yolla onlara okuma alışkanlığı kazandırılmalıdır.

5. Daha ilkokulda başlayan ve ortaöğretim sonuna kadar devam eden test uygulama yönteminin yazılı ve sözlü anlatımda telafisi güç eksikliklerin doğmasına yol açtığı gerçeği dikkate alınmalı; hiç olmasa bu uygulamalarla birlikte kompozisyon çalışmaları ve sözlü anlatım etkinlikleri de sürdürülmelidir. Sınavlarda çoktan seçmeli yöntemin yanı sıra klasik yazılı yoklama da tercih edilmelidir.

6. Türk dili ve edebiyatı dersinin hedefleri, ünitelerle birlikte kazanılması istenilen davranışlar açısından ifade edilmesi gerekir. Böylece ders kitabından okunan metinlerle söz konusu hedeflerin ne tür gözlenebilir davranışlara dönüştürülmek istendiği önceden bilinmiş olur.

7. Eğitim, insan ve toplum hayatında yer alan önemli bir kavramdır. Öğretim programları da bu kavramın kazandıracağı değer odaklı olmalıdır. Zira hiçbir toplumda millî kültür ve inanç özelliklerine göre değerden bağımsız bir eğitim düşünülemez. Toplumlar tarih boyunca edindikleri maddi ve manevi birikimlerini, değerlerini gelecek nesillere eğitim vasıtasıyla aktarmışlardır. Ülkemizde genç nesiller millî, son dönemlerde dinî ve ahlakî değerlerden yoksun olarak yetişmektedir. Her milletin kendi millî, dinî, ahlakî ve kültürel kimliklerini korumaları, bunları genç nesillere aktarmaları edebiyat mahsulleri yoluyla gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarına seçilecek okuma metinlerinin bu yönde bir niteliği olmalıdır.

8. Türk dili ve edebiyatı programında daha çok Cumhuriyet dönemi yazarların eserlerinden seçilmiş metin örnekleri ağırlıkta olmalı; insan, doğa, hayvan ve yaşam sevgisi; mutluluk, barış, demokrasi, insan temel hak ve özgürlükleri gibi kavramların millî kültürdeki yeriyle birlikte evrensel boyutları da farklı dönem ve toplumlara ait yazar ve eserlerden seçilmiş örnekler üzerinde durularak kavratılmalıdır.

9. Öğretmenlerin sınıfta ders anlatırken kullanacakları yöntemler anlatacakları konunun özelliklerine uygun olmalı ve öğrencilerin kolay anlamalarına yarayacak şekilde değişkenlik göstermelidir. Duruma göre dikte, sunuş, soru-cevap, işbirliği, tartışma gibi yöntem ve teknikler denenmeli; öğrenci sürekli öğrenmeye açık tutulmalı ve derse katılım konusunda aktif konumlandırılmalıdır.

10. Türk dili ve edebiyatı dersinde yapılacak etkinlikler uygulamalı eğitime dönük olmalıdır. Günümüz edebiyatından seçilecek örnek metinlerden elde edilecek sonuçlarla hayatın gerçekleri arasında bağ kurulması sağlanmalıdır.

11. Öğretim ortamının öğretim hedeflerini gerçekleştirmeye hizmet edecek şekilde dizayn edilmesi öğrencinin derse ilgisini ve devam etme arzusunu artırıcı olması açısından gereklidir. Bu durum, öğrenme arzusunu uyandıracak nitelikte araç gereç ve görsellerle donatılması, öğrenmeyi hızlandırmak ve kolaylaştırmak bakımından da önemlidir. Örneğin Türk dili ve edebiyatı dersinde tartışmaya katılacak öğrencilerin birbirlerini görebilecek şekilde oturmalarına imkân tanıyacak bir oturma düzeninin sağlanması, öğretim etkinliklerini kolaylaştırması bakımından gereklidir.

6. Sonuç

Edebiyat genellikle sanatsal ve estetik kaygı ile dilin geniş imkânlarından yararlanılarak üretilen her türlü sözlü ve yazılı ürünü kapsayan bir disiplindir. Edebî eser ve metinler de yazıldıkları dönemin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik panoramasını yansıtır. Zira edebiyat öğretiminde malzeme olarak kullanılan düşünce veya kurmaca esaslı yazılı materyaller yapı, tema, dil ve anlatım bakımlarından üretildikleri dönemin sanatsal koşullarını temsil ederler. Türk Edebiyatı Öğretim Programı metin odaklıdır. Ders kitaplarına seçilen edebî metinler, sanat zevki ve anlayışıyla kültür değerlerini hayatın gerçekliği içinde yansıtma niteliğini taşımalıdır. Edebiyat eğitimi, bireysel ve toplumsal hayatın şekillendiği çağın temel problemleriyle birlikte bu edebî metinlerde nasıl yansıtıldığını ortaya koyabilmelidir.

2015 programında çocuklara, gençlere planlı, programlı bir eğitim verilmesini öngören Türk dili ve edebiyatı dersiyle ilgili teorik olarak ciddi bir problem yoktur. Ancak uygulamada öğrenmenin yeterince gerçekleşmediği, beklenen sonuçların elde edilemediğine bakılırsa programın doğru ve

nitelikli olması çok da anlam ifade etmemektedir. Çünkü eskiden olduğu gibi günümüzde de okullarımızda gerçekleştirdiğimiz eğitimde “mı” gibi yapıyor, eski paradigmayı devam ettiriyoruz. "Geleneksel edebiyat öğretiminde esas olan, öğrencilere şiirlerin, metinlerin 'doğru' açıklamalarını 'öğretmek', onların bazı kalıp bilgileri aynen tekrarlamalarını sağlamaktır. Bu yönde yürütülen edebiyat eğitiminin amacı, yazarlar hakkında bilgileri, edebî türlerin özelliklerini, edebiyat akımlarını bilgi yığını halinde öğretmek sözde 'kültürlü insanlar' yetiştirmektir" (Kavcar, 32). Cahit Kavcar'ın bizce de dikkat çekici olan bu tespitine göre, eğitim sistemimizde öğrenmenin önünde engel teşkil eden unsurları çıkarmak yerine yanlış alışkanlıkları devam ettirme sorunu yaşanmaktadır. Ülkemizde bugün yürürlükte olan edebiyat eğitimi, çağın gereklerine cevap vermeyen geleneksel eğitimin niteliklerini taşımaktadır. Okullarımızda özellikle edebiyat derslerinin fazla sevilmiyor olması hatta çoğu öğrencilere göre çekilmez hale gelmesi de bu yüzdendir. Oysa öğrenciyi ansiklopedik bilgi yığını haline getirme doğrultusunda yapılan bir edebiyat eğitiminin günümüz dünyasında hiç bir karşılığı yoktur. Edebiyatın tarih, akım, kural ezberletme değil; hayatı tanımlama, yaşantı kazandırma, dil ve sanat zevki verme gibi bir hedefi vardır. Buna göre edebiyat eğitiminin asıl gayesi, her şeyden önce öğrencinin anlama ve kavrama düzeyini yükseltmektir.

Türk dili ve edebiyatı alanında yapılacak nitelikli bir eğitim için, eğitimin hedefleri ile bu hedeflere ulaşmayı sağlayacak donanımlı öğretim elemanları, çağın ihtiyaçlarına cevap verecek ders programı, zengin kütüphane, uygulama laboratuvarları, eğitim metotları, teknolojik imkânlar ve sınav sistemleri gibi vasıtalar bütüncül bir bakış açısıyla belirlenmeli ve bütün bunlar sağlıklı bir biçimde işler hale getirilmelidir.

Kaynakça

- Aksan, D. (2003), *Türkçenin Gücü*, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Aktaş, Ş. (2005), "XX. Yüzyılda Üniversitelerde Edebiyat Öğretimi", *V. Türk Kültürü Kongresi: Cumhuriyetten Günümüze Türk Kültürünün Dünü, Bugünü ve Geleceği (17-21 Aralık 2002)*, Ankara:F Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, 29-42.
- Aslan, C. (2017). *Türkçe-Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*, Ankara: Anı Yayınları.
- Aytur, N. (1986). "Ortaöğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi ve Sorunları", *Türk Eğitim Derneği IV. Öğretim Toplantısı 10-11 Nisan*, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Cemiloğlu, M. (2004). "Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimine Bütüncü Yaklaşım", *1. Kırşehir Kültür Araştırmaları Bilgi Şöleni (8-19 Ekim 2003)*, Kırşehir: GÜ KEFY., 117-125.
- Ercan, N. vd. (2002). *Türk Dili ve Edebiyatı: Edebiyat Lise 1*, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.
- Göğüş, B. (1986). *Ortaöğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi ve Sorunları*, Türk Eğitim Derneği IV. Öğretim Toplantısı 10-11 Nisan, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Kaplan, R. (1998). "Edebiyatın Tanımı, Edebiyat Terimleri", *Edebiyat Bilgi ve Kuramları*, Eskişehir: Açıköğretim Fakültesi Yayınları, No: 592.
- Kavcar, C. (1982). "Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Üzerine", *Millî Eğitim Dergisi*, S: 59, Ankara.
- Kavcar, C. (1987). "Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi", *Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, Ankara: A.Ü. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, s: 261-273.

- Kavcar, C. (1994). "Yeni Türk Edebiyatı Öğretimi" 1. *Eğitim Bilimleri Kongresi Kuram-Uygulama-Araştırma* (ÇÜEF 28-30 Nisan) Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları, s:853-864.
- Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*, Ankara: EnginYayınları.
- Kavcar, C. (2003). "Türk Dili ve Edebiyatı Programıyla İlgili Yeni Çalışmalar", *Türklük Bilimi Araştırmaları, Türkçenin Öğretimi Özel Sayısı*, 13, Niğde, ss. 19-26.
- MEB. (2005). *Ortaöğretim Türk Edebiyatı Dersi 9., 10., 11., 12., Sınıflar Öğretim Programı*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- MEB. (2015). *Ortaöğretim Türk Dili ve Edebiyatı Dersi 9., 10., 11., 12., Sınıflar Öğretim Programı*, Ankara: Devlet Kitapları Müdürlüğü.
- Oral, B.; Aşlıoğlu, B. (2000). "Lise Türk Dili Ve Edebiyatı Dersi Öğretmenlerinin Türk Dili ve Edebiyatı Programı Hakkındaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi" <http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/5277/1440>.
- Poyrazoğlu, O. N. (1986). "Türk Dili ve Edebiyatı Öğretiminde Karşılaşılan Başlıca Sorunlar", *Orta Öğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi ve Sorunları*, Türk Eğitim Derneği IV. Öğretim Toplantısı 10-11 Nisan, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.
- Demirel, Ö. (1999) *Kuramdan Uygulamaya Program Geliştirme*. Ankara: Pegem A yay. TDK (2005). *Büyük Türkçe Sözlük*, Ankara:TDK Yayınları.
- Tekin, H. (1996) *Eğitimde Ölçme ve Değerlendirme*, Ankara: Yargı Yayınları.
- Ural, O. (1986). "Ortaöğretim Kurumlarında Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi ve Sorunları", *Türk Eğitim Derneği IV. Öğretim Toplantısı* 10-11 Nisan, Ankara: Türk Eğitim Derneği Yayınları.